

Um sýklalyfjaónæmi

Vaxandi ónæmi baktería gegn sýklalyfjum er áhyggjuefni og varðar alla. Mesta hættu á myndun sýklalyfjaónæmis er með óábyrgri notkun sýklalyfja, ofnotkun eða rangri notkun. Takmarka þarf notkun þeirra eins og kostur er, því öll notkun sýklalyfja getur valdið sýklalyfjaónæmi. Mikilvægt er að koma í veg fyrir ofnotkun eða ranga notkun sýklalyfja, bæði í mönnum og dýrum, því bakteríur með ónæmi gegn sýklalyfjum geta borist milli manna, dýra og umhverfis. Þrátt fyrir að sýklalyf séu lítið notuð í dýrum hérlendis er nauðsynlegt að endurskoða vinnubrögð í tengslum við notkun sýklalyfja, sérstaklega reglubundna notkun. Í þessum leiðbeiningum er sjónum beint að sýklalyfjagjöf á sauðburði og leiðbeiningar gefnar um ábyrga notkun sýklalyfja.

Sýklalyfjanotkun í sauðfjárbúskap

Í dag háttar svo til að einstök dýr eru verðlítill í almennum sauðfjárbúskap, því er oft ekki hagstætt fyrir sauðfjáraðbónda að greiða fyrir dýrar rannsóknir eða meðhöndlun dýralæknis ef upp koma sjúkdómar. Samkvæmt löggjöf er dýralæknum óheimilt að ávísa eða afhenda lyf nema að undangenginni sjúkdómsgreiningu. Dýralæknar verða sjálfir að hefja meðhöndlun með sýklalyfjum en er svo heimilt að afhenda sýklalyf til framhaldsmeðhöndlunar. Á þessu er undantekning; dýralæknar geta fengið sérstaka undanþágu hjá yfirdýralækni, þannig að þeim verði heimilt að afhenda sýklalyf án þess að hefja meðhöndlunina. Yfirdýralæknir gefur eingöngu undanþáguna með því skilyrði að dýralæknirinn og viðkomandi bóndi geri með sér sérstakan samning. Í þeim samningi er m.a. kveðið á um að viðkomandi bóndi skuli hafa samráð við dýralækninn áður en hann meðhöndlar með sýklalyfjum. Ábyrgðin hvílir því áfram á dýralækninum um ábyrga notkun sýklalyfja, hann leggur því allt sitt traust á að viðkomandi bóndi haldi við hann samninginn og sé í góðu sambandi við hann um notkun.

Mikilvægt er að dýralæknar ávísi og/eða afhendi eins þröngvirk sýklalyf og kostur er. Einungis ætti að grípa til breiðvirkari sýklalyfja ef þröngvirk sýklalyf virka ekki og þá aðeins að undangenginni mælingu á næmi sýklanna, nema þess sé ekki kostur. Mikilvægt er að fylgja leiðbeiningum um meðhöndlunartíma og skammtastærð en auknar líkur eru á myndun sýklalyfjaónæmis í bakteríum ef of litlir skammtar eru gefnir í of stuttan tíma.

Ábyrg og markviss notkun sýklalyfja felur í sér að nota þau eingöngu í sjúk dýr og þá til að lækna. Í einstaka tilfellum gefur dýralæknir sýklalyf til að fyrirbyggja sýkingar, t.d. eftir skurðaðgerðir. Sýklalyf eru stöku sinnum gefin heilum hópi dýra þegar einstök dýr hafa greinst með smitandi sjúkdóm og hættu er á að önnur dýr geti smitast. Slík notkun kallast á ensku „metaphylactic use“ en takmarka skal slíka notkun eins og kostur er og þá eingöngu þegar sjúkdómur hefur verið staðfestur.

Þekkt er að sýklalyf séu notuð fyrirbyggjandi gegn slefsýki í öll nýfædd lömb ár hvert með því að gefa svokallaðar „lambatöflur“. Nauðsynlegt er að snúa þeirri þróun við og stefna að því að leggja af fyrirbyggjandi notkun sýklalyfja. Þess í stað ætti að einbeita sér að aðgerðum sem minnka líkur á að smit berist í nýfædd lömb og aðeins gefa þeim sýklalyf eftir að sjúkdómsgreining liggur fyrir í hópnum það vorið. Þessu er gerð nánari skil hér að neðan. Fyrirbyggjandi notkun sýklalyfja felur í sér hættu á auknu sýklalyfjaónæmi eins og að ofan er rakið, því ofnotkun og röng notkun á sýklalyfjum eykur líkur á myndun ónæmis hjá bakteríum. Aðeins næst að draga úr útbreiddri notkun lambataflna í nýfædd lömb hér á landi með sameiginlegu átaki dýralækna og sauðfjárbændna. Stefna ætti að því að nota sýklalyf sem minnst og eingöngu þegar nauðsynlegt er og þegar fyrirbyggjandi aðgerðir hafa ekki borið árangur. Þess vegna er hér sérstaklega fjallað um slefsýki í lömbum og meðhöndlun sjúkdómsins, með sérstaka áherslu á aðgerðir til að fyrirbyggja að smit berist í nýfædd lömb.

Slefsýki í lömbum

Slefsýki er sjúkdómur í meltingarfærum lamba á fyrstu lífdögum þeirra. Sjúkdómurinn er algengari á sauðfjárbúum þar sem þéttleiki er mikill á sauðburði og þar af leiðandi aukið smítalag. Allt að þriðjungur lamba getur veikst og

dánartíðni hjá þeim sem veikjast er mjög há. Sjúkdómurinn kemur fyrst og fremst til vegna þess að lömbin fá ekki nógu snemma broddmjólk og/eða ekki í nægilegu magni. Þess vegna er sjúkdómurinn algengari í lömbum undan gemlingum, í tví- og þrílembingum og í lömbum undan þunnum eða annars lélegum ám sem mjólka lítið. Yfirleitt veikjast lömbin fyrstu 12 til 72 klukkustundir lífs síns. Meðhöndlun ber lítinn árangur, þess vegna eru fyrirbyggjandi aðgerðir mikilvægar.

Lömbin smitast þegar þau sjúga óhreina spena og eru haldin á óhreinum undirburði og þannig berast gram neikvæðar bakteríur í gegnum munn, einkum *E. coli*. Við skort á mótefnum í meltingarfærum, sem lömb fá í ríkum mæli í gegnum broddmjólk, geta *E. coli* bakteríur lifað af og fjölgað sér mjög hratt í meltingarfærunum. Bakteríurnar losa eitrefni, svokölluð inneitur (e. endotoxin), sem berast út í blóðið og valda þá dæmigerðum einkennum slefsýki.

Einkenni slefsýki eru að lömbin verða slöpp, köld, dauf, hengja haus og eyru lafa. Þau hætta að sjúga og kyngja og slefa þess vegna áberandi, enda er sjúkdómurinn kallaður á ensku „watery mouth“. Veik lömb eru oft uppþembd og kviðmikil sem getur gefið falska vísbendingu um að þau séu södd en þegar þau eru tekin upp og hrist varlega heyrst dæmigert hljóð úr gas- og vökvafylltri vinstur. Sum eru með niðurgang, önnur með eðlilegan saur eða hafa engar hægðir vegna þess að meltingarfærin eru hætt að starfa. Lömbin deyja venjulega innan við sólahring eftir að einkenni koma fram.

Sjúkdómsgreining byggist oftast á einkennum, sögu um sjúkdóminn á búinu og einkennum sem koma í ljós við krufningu, svo sem bólgur í meltingarfærum, vökva og þembu í vinstur og aðrar breytingar tengdar eitrefnum í blóði. Mismunagreiningar (aðrir sjúkdómar með svipuð einkenni) geta verið liðabólgur, naflabólgur, svelti (fara ekki á spena) og sýkingar í meltingarfærum.

Fyrirbyggjandi aðgerðir

Broddmjólk er undirstaða þess að lömbin þrífist og dafni. Broddur inniheldur nauðsynleg mótefni gegn bakteríum á sérhverju búi fyrir sig. Bætiefni sem gjarnan eru gefin nýfæddum lömbum hafa ekki sömu ónæmisverndandi áhrif og broddur og koma því aldrei í staðinn fyrir hann. Því er mikilvægast að lömbin innbyrði nægjanlegan brodd eins fljótt og mögulegt er og alltaf innan tveggja klukkustunda eftir burð.

Burðarstíur, ærnar sjálfar og öll tæki og tól þurfa að vera eins hrein og hægt er til að koma í veg fyrir að sjúkdómsvaldandi bakteríur berist í nýfædd lömb. Handþvottur er mikilvægur og skal handþvottaaðstaða vera til staðar, helst með heitu vatni og hreinu handklæði. Halda skal undirlagi þurru og hreinu og reglulega skal skipt um undirburð. Lélegur húsakostur, þrengsli og raki auka smitálag og því skal tryggja gott rými og góða loftræstingu í fjárhúsum. Þetta er sérstaklega mikilvægt en veðurfar getur einnig haft mikið að segja. Þegar veður eru ekki hagstæð, með mikilli vætutíð eða stórvíðri, getur raki aukist í húsum og erfiðara getur orðið að setja féð út. Þegar mjög heitt er í veðri getur það haft þau áhrif að smitálag eykst til muna. Mikilvægt er að rýmka á húsum jafnóðum ef árferði leyfir til að draga úr þrengslum og smitálagi sem af þeim leiðir.

Ekki eru til bóluefni gegn slefsýki. Aðstæður eru mjög ólíkar á búum, þess vegna er mikilvægt að ráðfæra sig við dýralækni búins um fyrirbyggjandi aðgerðir sem eru viðeigandi hverju sinni.

Meðhöndlun

Nauðsynlegt er að meðhöndla veik lömb sem allra fyrst en batahorfur minnka um leið og einkenni eins og slef koma fram. Hafa skal samband við dýralækni búins þegar sjúkdómsins verður vart til að fá ráðleggingar og leiðbeiningar um meðhöndlun. Eins og kom fram hér að ofan þá er mælst til þess að nýfæddum lömbum sé aðeins gefin sýklalyf eftir að slefsýki hefur komið upp í hópnum (metaphylactic use).

Útgefið: 21.11.19